

LINKÖPINGS UNIVERSITET

Slöjd, hantverk och formgivning

Produkt- och uppsatsarbete med vetenskaplig metod, 30hp, 754G46

Anny Liivamäe

Säg det med textil!

Hur tre konstnärer arbetar med politiska budskap i textila vävnader under 1960- och 1970-talet i Sverige.

Engelsk titel: Textile speaking!
Del av examensarbete
ISRN LiU- IKK/PU-G-- 12/010--SE

Handledare:
Anna Ingemark Milos

IKK

	Institutionen för kultur och kommunikation Estetiska avdelningen 581 83 LINKÖPING	Seminariedatum
---	---	----------------

Språk (sätt kryss före) ☒ Svenska/Swedish ☐ Engelska/English	Rapporttyp (sätt kryss före) ☐ Uppsats grundnivå ☐ Uppsats avancerad nivå ☒ Examensarbete ☐ Licentiatavhandling ☐ Övrig rapport	ISRN LiU- IKK/PU-G-- 12/010--SE Handledare Anna Ingemark Milos
--	---	--

<p>Titel Säg det med textil! Hur tre konstnärer arbetar med politiska budskap under i textila vävnader 1960- och 1970-talet i Sverige.</p> <p>Title Textile speaking! How three artists works with political messages in textile tapestries during the 1960's and 1970's in Sweden.</p> <p>Författare Anny Liivamäe</p>

<p>Sammanfattning Syftet är att undersöka tre konstnärers olika tillvägagångssätt att förmedla politiska budskap i bildvävnader under 1960- och 1970-talet i Sverige.</p> <p>Med utgångspunkt i Siri Derkert, Maria Adlercreutz och Sandra Ikses konstnärskap och formvärld görs en kvalitativ litteraturstudie. Utifrån motiv, material och hantverkstekniker undersöks hur de arbetar med det politiska budskapet.</p> <p>Siri Derkert producerar två bildvävar under 1960-talet. Att som konstnär prova de textila materialen ligger till viss del i tiden. Med Edna Martin som konstnärlig ledare på Handarbetets Vänner (HV) uppstår flera samarbeten mellan konstnärer och HV som utvecklar textilväven mot konsten från nyttotextil.</p> <p>Miljöengagemanget är ett tydligt budskap i väven <i>Vad sjunger fåglarna????</i> av Siri Derkert som är en av Sveriges första textila vävnader med ett politiskt budskap. Motivet uttrycks i ett formspråk som har släktskap med collage. Maria Adlercreutz arbetar tydligt med fotografiets realism och tillskillnad från Derkert har hon en utbildning inom textil och väver sina vävnader själv. Sandra Ikse är även hon utbildad inom textil men arbetar mer med tekniken och materialets strukturer i sitt uttryck.</p> <p>Derkert representerar 1960-talet i studien, Adlercreutz och Ikse 1970-talet. Hantverksskickligheten och materialets traditionella kontext blir en del av budskapet i väven vilket Ikse och Adlercreutz även utnyttjar aktivt.</p>
--

<p>Nyckelord Textil bildvävnad, politiska budskap, 1960- talet, 1970-talet, Siri Derkert, Maria Adlercreutz och Sandra Ikse</p>

Innehållsförteckning

Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte	7
Frågeställning	7
Tidigare forskning och litteratur	8
Metod och Teoretiskt perspektiv	11
Avgränsning	12
Begreppsförklaring	12
Textila bildvävnader – historia, användning och förändring	13
Förändring i Sverige under 1900-talets första hälft	13
Politiska budskap som en del av textilkonstens utveckling	15
Textilens tekniker i förändring	17
Litteraturgenomgång	18
Siri Derkert	18
Maria Adlercreutz	20
Sandra Ikse	22
Diskussion	24
Reflektioner kring politiska budskap	24
Materiallets egenskaper	27
Konstnärernas användande av hantverkstekniker	29
Att undersöka textila material och dess innehåll – framtidsaspekter	30
Slutkommentar	31
Käll- och litteraturförteckning	32
Otryckta källor	32
Tryckta källor	33

Inledning

Bakgrund

Under år 2012 ska fyra gerillabroderare brodera aktuella händelser istället för att twittra om dem i Aftonbladet kultur.¹ Det mer långsamma hantverket ställs mot det snabba informationsflödet vi lever med idag. Hantverket ger plats för reflektion eftersom de som broderar ställs inför sitt budskap under hela tillverkningsprocessen. Åsa Linderborg uppmanar läsare i sin artikel att skicka in sina gerillabroderier till Aftonbladet kultur och det som är ”tillräckligt fräckt, knäppt eller angeläget”² kommer att publiceras.³ Broderierna ska vara till försäljning och inkomsterna ska gå till journalisterna Martin Schibbyes och Johan Perssons rättegångskostnader i Etiopen där de sitter fängslade för terroristbrott.⁴

Textila arbeten med politiska budskap ser ut på varierade sätt och i Åsa Linderborgs aktuella uppmaning att brodera nyheter finns flera perspektiv. Det broderade budskapet i sig, men även den diskussion som finns kring hantverket i en miljösynpunkt. Broderierna blir även en kamp för yttrandefrihet och demokrati när de säljs till förmån för Martin Schibbye och Johan Persson. Textil kan på varierade sätt vara politiska i motstånd, till stöd och att lyfta specifika frågor för att skapa engagemang.

Under mitten av 1900-talet sker en förändring inom den textila formgivningen som en del i hela formvärldens utveckling i Sverige. Textilkonstnärer tänjer på textilen traditionella gränser, material och tekniker börjar användas på ett friare sett och textila verk får en ny bredare marknad att tillgodose.⁵ Begreppen hantverk, konst och konsthantverk började ifrågasättas, inte endast i ord utan även i materialen. I textila vävnader syns detta bl.a. i motiven. Politiska budskap uttryckta i textil är en företeelse som har sin framväxt i Sverige under 1960- och 1970-talet.⁶

¹ Linderborg, Åsa, ”Gerillabroderi” i *Aftonbladet* 2011-12-31

² Linderborg, (2011)

³ Linderborg, (2011)

⁴ Linderborg, (2011)

⁵ Martin, Edna & Sydhoff, Beate, *Svensk textilkonst*, (Uddevalla, 1979) s. 49-60

⁶ Martin & Sydhoff, (1979) s. 74-80

Nu finns t-shirts, kepsar, väskor och mycket annat med tryckta och broderade budskap och uppmaningar i var och varannan butik. Textil är inte längre endast genom materialets status en förmedlare, utan även i motiv. Vi klär oss i våra åsikter. Detta är, precis som Aftonbladets kulturs gerillabroderare ett led i textilens utveckling. Ur ett samtidsperspektiv är det intressant att studera textila vävnader med politiskt budskap från 1960- och 1970-talet, då det kan ge en inblick i hur tidsperioden har påverkat oss idag. Som student inom områdena slöjd, hantverk och formgivning med textil inriktning är det historiska viktigt för mitt eget skapande och i förståelse av andras. Den nationella utvecklingen ger även en kulturgeografisk kontext, frågor som berör hur och varför utvecklingen ser ut som den gör i Sverige kan undersökas lite närmare och kan ge en röd tråd genom textilens utveckling i Sverige.

Fred Andersson skriver i utställningskatalogen *Material matters*, ”Det finns dessutom en viss skillnad mellan att använda ett material på ett betydelsefullt sätt och att välja ett material för att framhålla en viss betydelse.”⁷ Det intresserar mig vad hantverket och materialet har för inverkan på budskapet. Råmaterialet har en inverkan på oss, vi har ofta en åsikt kring ett material. Fårull har vi antagligen en uppfattning om som skiljer sig t.ex. från vår uppfattning om polyester. Det går att arbeta med ett material från båda hållen, utnyttja dess möjligheter och egenskaper men även ta hänsyn till och använda sig av människors åsikter om materialet som en del av budskapet.

⁷ Andersson, Fred, ”Vävar av tråd – vävar av betydelse” i *Material matters: textil i fokus*, Red. Birgitta Flensburg & Marianne Hultman, (Norrköping, 2002), s. 13

Syfte

Syftet är att undersöka tre konstnärers olika tillvägagångssätt att förmedla politiska budskap i bildvävnader under 1960- och 1970-talet i Sverige.

Valda konstnärer:

1. Siri Derkert
2. Maria Adlercreutz
3. Sandra Ikse

Frågeställning

1960- och 1970-talet är tidsperioder som i historieskrivningen återges som årtionden med stort politiskt engagemang och folklig aktivitet. Man engagerade sig i både nationella och internationella händelser, stora som små. Vad för budskap återger konstnärerna i de textila bildvävnaderna?

Motiven och budskapen i vävarna berörs av materialen och teknikernas kulturella kontext och visuella uttryck. För att få fram sitt budskap, hur använder sig konstnärerna av materialet?

Hantverksskicklighet och tradition är grundpelare i vävning som ska tas i beaktande. För att väva krävs att vissa regler följs, t.ex. behöver du varp och inslag. Hur använder sig konstnärerna av hantverkstekniken i bildvävarna?

Tidigare forskning och litteratur

Relevant forskning för uppsatsens ämne är primärt litteratur som berör textil med politiska budskap under 1960- och 1970-talet i Sverige. Eftersom helheten lätt kan förloras om ämnet lyfts från sin kontext är även studier som behandlar andra konst- och hantverksområden under tidsperioden väsentlig för uppsatsen.

Edna Martin, textilkonstnär och professor⁸ har tillsammans med konstvetaren Beate Sydhoff beskrivit i *Svensk textilkonst* en nationell utveckling inom textil konst. Författarna menar att hantverksteknik och material alltid varit en viktig del av uttrycket i svensk textilhistoria.⁹ Det är under 1960-talet som de nyutexaminerade eleverna från de konstnärliga utbildningarna i Sverige förändrar synsättet på den textila bilden från hantverk mot konst.

Svenska textilier 1890-1990 ger en nationell bild över textilens utveckling i Sverige. Jan Brunius som bl.a. varit chef på Röhsska museet mellan åren 1972-1987 och skrivit en rad artiklar och böcker om konsthantverk¹⁰ behandlar textil och politiska motiv i 1960- och 1970-talets Sverige utifrån ett stilhistoriskt perspektiv.¹¹ Brunius framhåller de förändringar som sker i västvärlden och hur medvetenheten hos människor vad gäller politik och sociala frågor ökar. Det samhällsengagemang som han menar ökar under 1960-talet ger även konsten och hantverket nya uttryck.¹²

I *Formens frigörelse* behandlar konstvetaren Cilla Robach konsthantverk och design under 1960-talet och de diskussioner som uppstod i Sverige kring begreppen. Robachs undersökning har även den som Brunius artikel ett stilhistorisk perspektiv där: ”Stilen uppfattas som en epoks visuella ideologi, vilken samverkade med rådande politiska, sociala och ekonomiska faktorer.”¹³

⁸ ”Edna Martin” i *Nationalencyklopedin* 2012-04-20

⁹ Martin & Sydhoff, (1979) s. 74-80

¹⁰ Zetterlund, Christina, ”Jan Brunius” i *Tumult: dialog om ett konsthantverk i rörelse*, Red. Agneta Linton, (Gustavsberg, 2009) s. 104

¹¹ Brunius, Jan, ”Friheten erövrad – textil och politik”, i *Svenska textilier 1890-1990*, (Lund, 1994) s. 265-291

¹² Brunius, (1994) s. 265

¹³ Robach, Cilla, *Formens frigörelse. Konsthantverk och design under debatt i 1960-talets Sverige* (Stockholm, 2010) s. 14.

Den textila utveckling som Robach beskriver inleder med tekniska förändringar och hur man arbetar friare i materialet för att vidareutveckla mot budskap och motiv. De politiska motiven blir ny mark för textilen under denna period och hennes avhandling har betydelse utifrån flera aspekter för denna undersökning bl.a. då den ger min studie en kontext till periodens övriga design och konsthantverksutveckling.¹⁴

Konstvetarna Yvonne Eriksson och Bia Mankell behandlar textilkonstens nya plats i offentliga rum från 1960-talet och framåt. Ett framstående bidrag för bildtextilens utveckling och textilkonstnärers nya motiv har Edna Martin haft som var huvudlärare i textil på konstfack mellan åren 1957-1969 och som ledare för Handarbetes Vänner mellan åren 1951-1977.¹⁵ Även Jan Brunius framhäver Martins insats för den monumentala textilens utveckling, då hon under sin tid på HV startar upp samarbeten med flera konstnärer som tar sig an materialen på nya sätt.¹⁶ Edna Martin skriver själv att förändringen som sker mot ett mer konstnärligt uttryck i textilen vid konstfack och HV är nödvändig då det inte längre finns en lönsamhet att försöka konkurrera med industritillverkad textil.¹⁷

I studien *Form i förändring* utforskar konstvetaren Ludwig Qvarnström teman i tidskriften *Form* mellan åren 1945-2002. Under 1960- och 1970-talet ökar antalet artiklar som tar upp formgivarens politiska och sociala medvetenhet med tyngdpunkt på ett miljöengagemang, under tidsperioden eftersträvas att formgivarens sociala engagemang och budskap ska förmedlas genom formgivningen.¹⁸ Studien är ett resultat av forskningsprojektet *Design och visuell miljö i efterkrigstidens Sverige: konstvetenskapliga studier av designens roll i ett samhälle i förändring*, som gick ut på att skapa ett tematiserat register av tidskriften *Form* från år 1945 fram till år 2002.¹⁹

¹⁴ Robach, Cilla (2010)

¹⁵ Eriksson, Yvonne & Mankell, Bia, ”Textilen bryter in i bildkonstens rum”, i *Konst och visuell kultur i Sverige 1810-2000*, Red. Lena Johannesson (Kristianstad, 2007), s. 258-259

¹⁶ Brunius, (1994) s. 273

¹⁷ Martin & Sydhoff, (1979) s. 47-48

¹⁸ Qvarnström, Ludwig, *Form i förändring: några teman i Föreningen Svensk forms tidskrift 1945-2002*, (Lund, 2005)

¹⁹ Qvarnström, (2005) s. 5

Anneli Palmsköld som bl.a. forskar inom områdena: ”textil och handarbete med historiska och samtida perspektiv”²⁰ skriver i artikeln ”Meningen med textilier eller hur textilen blev feminin” hur synen på textilier och arbete i textil förändras från mitten av 1800-talet och fram under 1900-talet. Kopplingen till kvinnlighet och skötsamhet menar Palmsköld blev mer påtaglig vid förra sekelskiftet i och med hemslöjden och dåtidens genusperspektiv, där mannen och det manliga tillhörde offentligheten medan kvinnan och det kvinnliga hade sin plats i hemmet.²¹ Palmsköld menar även att det under 1900-talet blev en delad syn på ”...textil produktion och reproduktion från kvinnlig vardagssyssla till å ena sidan ”förspild kvinnokraft” och å andra sidan kreativt skapande hantverk.”²² Hon undersöker de följder som föremålen och diskussionerna kring dem får.²³

Uppsatsen material består av litteratur som berör textilens utveckling under 1900-talet fram till uppsatsämnets valda tidsperiod samt litteratur beträffande politisk textil under 1960- och 1970-talet. Biografiskt material om konstnärerna och text rörande deras verk är även del av materialet. Litteraturen består dels av forskning, intervjuer och utställningskataloger etc. En stor del av berörd litteratur är författad av konstvetare men även texter av verksamma personer inom konst-, kultur- och hantverksområdet vid lärosäten och på museer är del av resultatet.

²⁰ Göteborgs universitets hemsida, ”Anneli Palmsköld” 2012-04-22

²¹ Palmsköld, Anneli, ”Meningen med textilier eller hur textilen blir feminin” (2005) s. 1

²² Palmsköld, Anneli, (2005) s. 1

²³ Palmsköld, Anneli, (2005) s. 1

Metod och Teoretiskt perspektiv

För att besvara uppsatsens frågeställning och uppnå syftet görs en kvalitativ litteraturstudie. Det visuella uttrycket i textilierna studeras utifrån litteraturen och fotografier. Konstnärernas användning av material och teknik samt den dåvarande uppfattningen kring det textila materialet och dess tekniker studeras även i litteraturen. Med utgångspunkt i dåvarande rådande uppfattning kring textila material och de förutsättningar för materialet som fanns i samhället och för konstnärerna undersöks frågeställningen. Den biografiska delen av uppsatsen är ämnad ge en inblick i konstnärernas bakgrund och fyller syftet att fördjupa förståelsen för deras arbeten.

Att tolka textila vävnader utifrån ett semiotiskt förhållningssätt har bl.a. textiltrycksdesignern Sonja Andrew redogjort för, hon undervisar även i textil vid universitetet i Manchester, UK.²⁴ Semiotik har sin utgångspunkt i en tolkning av tecken, där konstnärer kan arbeta aktivt med ett budskap som signaleras genom visuella tecken och som uppfattas hos betraktaren utifrån dennes kulturella och sociala kontext. Vissa tecken kräver förkunskap för att uppfattas och förstås utifrån konstnärens mening, andra kan ses i en kulturell kontext och uppfattas av betraktaren utifrån dennes bakgrund. Andrew diskuterar kring de uppfattningar som vi människor har kring textila material och hur det påverkar vår analys och åsikt kring en textil bild.²⁵ Hon menar att det textila materialet är ett tecken i sig som berör och blir en del av budskapet.²⁶ Detta arbete har som metodisk ansats att undersöka bildvävnader som berörs i studien ur ett semiotiskt perspektiv som Andrew beskriver.²⁷ Där tolkningen inte endast utgår från motivets läsbarhet genom dolda och tillgängliga tecken utan även från materialen och teknikernas traditionella och kulturella kontexter.

²⁴ Andrew, Sonja, "Textile Semantics: Considering a communication-based reading of textiles" (2008) s. 32-65

²⁵ Andrew, (2008) s. 32-65

²⁶ Andrew, (2008) s. 32-65

²⁷ Andrew, (2008) s. 32-65

Avgränsning

Den utveckling som sker i Sverige är inte på något vis avskild från resten av världen utan sker i ett samspel där olika internationella händelser påverkar utvecklingen nationellt. Den är en cirkelrörelse som ger och tar inom konst och konsthantverk. Arbetet är inriktat på den svenska utvecklingen av politiska budskap i textilkonsten och ämnar inte redogöra för en internationell utveckling.

Möjligheten att se och uppleva bildvävarna i verkligheten är begränsad i samband med uppsatsen, p.g.a. geografisk distans och åtkomlighet. Därav baseras resultatet på fotografier av de textila vävnaderna och den litteratur som berör ämnet. Vald metod i uppsatsen är inte beroende av en analys av vävnaderna och dess material och därför ska inte resultat eller diskussion beröras på ett negativt sätt av att en närmare analys att detta slag inte utförs. Däremot hade en sådan analys möjligen varit positivt på ett subjektivt plan för mig som författare. Att se bildvävarna i verkligheten kan ge upplevelser som fotografier inte klarar vilket kunnat ge ett mer talande och beskrivande språk.

Begreppsförklaring

Denna uppsats undersökningsperiod är en omfattande epok i Sverige då en debatt kring begreppsdefinitioner satts igång på allvar av konstnärer och konsthantverkare. Textilier ses som konsthantverk och inte som konstverk utifrån material- och teknikreferenser.²⁸ Arbetets fokus ligger inte i en begreppsdefinition, i uppsatsen refereras valda verk som konstverk och dess skapare som konstnärer alternativt textilkonstnärer.

Användningen av begreppet *politiskt budskap* i den här uppsatsen kan förklaras som ett budskap konstnären vill förmedla för att hos betraktaren väcka engagemang och en vilja att uppmärksamma något i samhället man upplever som orättvist eller fel. Det kan vara ämnen som berör mänskliga rättigheter, kvinnors kamp för jämställdhet och miljö, både på ett nationellt och globalt plan.

²⁸ Robach, Cilla (2010) s. 83-93

Textila bildvävnader – historia, användning och förändring

Förändring i Sverige under 1900-talets första hälft

Mycket av den svenska samhällsutvecklingen under 1900-talet hade sin grund i det som skedde under 1800-talets andra hälft. Kvinnors självständighet och möjlighet att studera och driva konstnärliga yrken utökades i och med kvinnans myndighetsförklaring år 1854 och 1864 års näringsfrihetsförklaring. Den textila bildkonsten påverkas av dessa reformer eftersom det är främst kvinnor som arbetar med och utvecklar det textila hantverket i hemmet då männen arbetade inom textilindustrin.²⁹ Industrialismen var en bidragande orsak till bevarandet av kulturarv runt om i Europa och strömningarna påverkade bl.a. Sophie Adlersparres arbete med hemslöjden och det svenska textila kulturarvet.³⁰ Efter industrialismen började benämningen konsthantverk användas, konsthantverk stod för god hantverksskicklighet och att föremålen tillverkats för hand.³¹

År 1874 bildades Föreningen Handarbetets Vänner (HV) som bl.a. såg till att utbilda kvinnor i textila tekniker och främja den svenska hemslöjden på landsbygden.³² Vid sekelskiftet 1900 influerades Sverige av Jugendstilen och William Morris helhetstankar kring textil och arkitektur. Nya textilateljéer öppnade på den svenska marknaden med inriktning mot textil bild.³³ Runt sekelskiftet 1900 var det främst kyrkor som beställde textil i den offentliga sektorn. Carl Larssons *Kräfftisket*³⁴ är en av de första monumentaltextilierna HV väver i samarbete med en konstnär utanför textilområdet. Monumentaltextilen motiv vid tiden påverkas av jugendstilen och nationalromantik.³⁵

²⁹ Martin & Sydhoff, (1979) s. 26-30

³⁰ Danielson, Sofia, "Förspelet: Handarbetets Vänner banar nya vägar", i *Svenska textilier 1890-1990*, (Lund, 1994) s. 10-15

³¹ Robach, Cilla (2010) s. 35-40

³² Danielson, (1994) s. 13-15

³³ Martin & Sydhoff, (1979) s. 26-30

³⁴ Carl Larsson, *Kräfftisket*. 1900, Gobeläng, 260x345 cm, Kunstindustrimuseet i Köpenhamn.

³⁵ Martin & Sydhoff, (1979) s. 26-30

Märta Måås-Fjetterströms textilverkstad i Båstad med start år 1919 kom att ha stort inflytande på textilkonsten under 1900-talet. Måås-Fjetterströms textila arbeten benämns som nytänkande där hon tar inspiration från den svenska folkkonstens motivkrets och nationalromantiken.³⁶ Lilli Zickermans inventering av äldre svenska textila mönster och bildandet av Föreningen för Svensk Hemslöjd år 1899 är en inspirationskälla för Måås-Fjetterström. Hennes textilverkstad kom senare att tas över av Barbro Nilsson som utvecklade verksamheten tillsammans med sin man. Nilsson kom även att påverka eleverna vid konstfackskolan, där hon arbetade som huvudlärare i textil mellan åren 1947-1957.³⁷

Samhällets utveckling under 1900-talet och uppförandet av fler offentliga byggnader ökade även efterfrågan på textil både som inredning och konst. Skolor, sjukhus och fängelser är exempel på nya beställare.³⁸ Alf Munthes samarbete med Greta Gahn framträdde starkast åren efter andra världskriget inom den monumentala bildtextilen. Det är först under 1960-talet som utbudet och fler textilkonstnärer gör sig sedda på marknaden.³⁹

Textilens utveckling i Sverige mot konst och där formgivningen får en utökad betydelse sker inte bara i utvecklingen av textila unika konstverk utan även inom industrin. Textilindustrin i Sverige kom även den att starta upp samarbeten med konstnärer. Efter andra världskriget får Sverige en utvecklad inhemsk produktion av bl.a. tygtryck och möbiltyger, dels p.g.a. att det blev svårare få tag på internationella mönsterförlagor.⁴⁰ Med flera inredningsuppdrag både nationellt och internationellt började NK:s textilkammare tillsammans med Astrid Sampe samarbeta med både konstnärer och arkitekter i utvecklingen av nya mönster till inredningstextilier.⁴¹

³⁶ Martin & Sydhoff, (1979) s. 30-31

³⁷ Martin & Sydhoff, (1979) s. 30-31

³⁸ Martin & Sydhoff, (1979) s. 50

³⁹ Ericsson, Anne-Marie, "Modernismens genombrott" i *Svenska textilier 1890-1990*, Red. Jan Brunius, (Lund, 1994) s. 260

⁴⁰ Ericsson, (1994), s. 197-261

⁴¹ Ericsson, (1994), s. 197-261

När Edna Martin börjar sin anställning vid HV har de främst en inriktning mot textil, ändamålsenlig för bruksföremål och i hemmet. Martin arbetade medvetet under sin tid på HV utveckla verksamheten mot textil konst och startade upp flera samarbeten mellan bildkonstnärer och HV, bl.a. tillverkades vävnader efter förlagor av Sten Kauppi, Lennart Rodhe, Siri Derkert, Endre Nemes och Kajsa Melanton.⁴²

En betydande roll för att textilkonsten skulle kunna utvecklas hade även en procentregeln från år 1937. Den fick främst under 1900-talets senare hälft sin genomslagskraft i beställandet av konst till offentliga byggnader.⁴³ Martin och Sydhoff beskriver hur textilkonsten har en fördel i sin mobilitet och i sina taktila och ljuddämpande egenskaper i den nya arkitekturen.⁴⁴

Politiska budskap som en del av textilkonstens utveckling

Textilkonstens utveckling i Sverige hävdas anknyta mer till den traditionella folkkonsten inom textil jämfört med övriga västvärlden. Den tvådimensionella bilden och hantverksskickligheten fortsätter vara viktig för budskap och uttryck i textilen från mitten på 1900-talet och framåt men förstärks med en friare experimentell hållning till tekniker, yta och struktur.⁴⁵

Budskapen i de textila vävnaderna påverkas även av kampen mot jämställdhet mellan män och kvinnor. Jan Brunius menar att innehållet och budskapen kom att ställas före estetiken i textilkonsten under 1970-talet som en del av textilens frigörelse.⁴⁶ Svensk-norska Hannah Ryggen är bland de första nordiska textilkonstnärer som inte bara arbetar med motiv och estetik, utan även för in budskap och samtiden i sina vävar. För den yngre generationen textilkonstnärer i Sverige blir hon en förgrundsgestalt med verk som berör både andra världskriget, Vietnamkriget och den vardagliga samtiden.⁴⁷

⁴² Brunius, Jan, ”Edna Martin” i *Svenska textilier 1890-1990*, (Signum/Lund, 1994), s. 262

⁴³ Martin & Sydhoff, (1979) s. 49-51

⁴⁴ Martin & Sydhoff, (1979) s. 49-51

⁴⁵ Martin & Sydhoff, (1979) s. 74

⁴⁶ Brunius, (1994) s. 284

⁴⁷ Brunius, (1994) s. 284

Teknikmässigt urskiljer Martin och Sydhoff tre varierade sätt att arbeta med den textila bilden. De pekar på Derkert måleriska och fria förhållningssätt i *Vad sjunger fåglarna????* sedan hur textilkonstnärer började använda fotografiet och speciellt tidningsbilder som förlaga, det tredje sättet de uppfattar är användandet av fotografiet men i ett mer montagebaserat uttryck.⁴⁸ Ett återkommande motiv är kvinnan i den textila konsten under tidsperioden, det uttrycks på varierade sätt så som solidaritet med kvinnor från tredje världen och vardagsmotiv ur kvinnors liv i västvärlden.⁴⁹

Utställningar i Sverige under tidsperioden som har haft betydelse för textilens utveckling mot en friare konstnärlig motivkrets är flera. T.ex. kan nämnas *Livegen – eget liv* år 1973 som även se som Sveriges första feministiska konstutställning och *Verkligheten sätter spår* år 1975 i Göteborg.⁵⁰ *Konsthantverkare – vad gör dom egentligen?* på Röhsska konstslöjdmuseum åren 1972-1973 är även ett exempel på det samhällsengagemang konsthantverkare ville uttrycka i sina objekt.

Jan Brunius dåvarande chef på museet beskriver i en intervju hur utställarna i både *Konsthantverkare – vad gör dom egentligen?* och *Verkligheten sätter spår* gavs utrymme och frihet att självständigt forma utställningarna.⁵¹ I samma intervju nämner han även hur det sker en ”estetisk frigörelse” under 1960-talet, och hur motiven och ämnena förändras. Den utveckling som textilkonstnärerna påbörjar under 1960-talet leder till den politiska textilen under 1970-talet.⁵²

Edna Martin nämns som en förgrundsgestalt när textilkonstnärer börjar arbeta med ett utöka konstnärligt förhållningssätt. Jan Brunius insats som chef vid Röhsska konstslöjdmuseum för textilens utveckling var att ge dem uppmuntran och möjlighet att fortsätta.

⁴⁸ Martin & Sydhoff, (1979) s. 77-78

⁴⁹ *Konstfeminism: strategier och effekter i Sverige från 1970-talet till idag*, Red. Anna Nyström, (Stockholm, 2005) s. 14-15

⁵⁰ Glasberg Blomqvist, Ann-Charlotte, ”Feministisk textil konst i Göteborg under 1970-talet”, i *Konstfeminism: strategier och effekter i Sverige från 1970-talet till idag*, Red. Anna Nyström, (Stockholm, 2005) s. 83-85

⁵¹ Zetterlund, Christina, ”Jan Brunius” i *Tumult: dialog om ett konsthantverk i rörelse*, Red. Agneta Linton, (Gustavsberg, 2009a), s. 104-111

⁵² Zetterlund, (2009a), s. 104-111

Textilens tekniker i förändring

Många av de textila bildvävarna från 1960-talet är vävda av HV utifrån konstnärers förlagor i andra konstnärliga tekniker såsom olja, akvarell, collage och teckningar.⁵³ Främst sker då en förändring i bildmotiven i vävarna mot ett formspråk som återfinns hos de konstnärer som gjort förlagorna.⁵⁴ Materialets kvalité och hantverksskickligheten var en viktig del i uttrycket, och under 1960-talet blir färgen allt mer betydelsefull då man på HV börjar färga efter konstnärens förlaga. Även de textilkonstnärer som vävde själva färgade sitt eget material.⁵⁵

⁵³ Brunius, (1994) s. 276-280

⁵⁴ Brunius, (1994) s. 276-280

⁵⁵ Martin & Sydhoff, (1979) s. 35

Litteraturgenomgång

Siri Derkert

Siri Derkert (1888-1973) utbildade sig på Caleb Althins målarskola i Stockholm vid 16 års ålder. Konstnärstudier fortsatte mellan åren 1911-1913 på Kungliga konsthögskolan.⁵⁶ Efter genomförd utbildning bodde Derkert i Paris under en period, där inspirerades hon av fauvismen och kubismen. År 1944 får konstnären sitt genombrott genom en separatutställning i Stockholm.⁵⁷ Hennes formspråk behöll släktdrag från fauvism och kubism men kom även att inspireras av nordisk expressionism och art brut.⁵⁸

Ett av hennes större offentliga verk är *Ristningar i naturbetong* på Östermalms tunnelbanestation (1961-1965), men det är med det tidigare verket *Kvinnopelaren* på T-centralen i Stockholm (1956-1958) som hennes arbete med offentlig konst tog fart.⁵⁹ Siri Derkert arbetade i varierade material och tekniker, det sociala engagemanget och politiska budskap förmedlade genom sin konst är inte material- eller teknikbundna utan återfinns under hennes hela verksamma liv som konstnär.⁶⁰ Hennes politiska åsikter märks inte endast i hennes konst, hon skrev texter kring sitt sociala engagemang och arbetade aktivt för jämställdhet och fred.⁶¹ I sin politiska konst arbetade hon främst med teman som fred, miljö och kvinnors rätt. Derkert ville blotta verkligheten istället för att avbilda den. Djur, ofta fåglar och skog är återkommande motiv i hennes konst som skildrar miljöförstöring. Hennes intresse för miljön ska ha startat tidigt 1960-tal, inspirerad av Rachel Carsons bok *Tyst vår*,⁶² i boken debatteras de problem som uppstår för djurlivet av miljögiftiga utsläpp.⁶³

⁵⁶ Olof-Ors & Öhrner, "Biografi" i *Siri Derkert*, Red. Annika Öhrner & Matilda Olof-Ors, (Stockholm, 2011) s. 204-206

⁵⁷ Olof-Ors & Öhrner, (2011) s. 227

⁵⁸ "Siri Derkert" i *Nationalencyklopedin* 2012-04-17

⁵⁹ Sjöholm Skrubbe, "Kvinnorna tar pulsen på patriarkatet" i *Siri Derkert*, Red. Annika Öhrner & Matilda Olof-Ors, (Stockholm, 2011) 138-144

⁶⁰ Olof-Ors & Öhrner, (2011) s. 202-262

⁶¹ Gustavsson, "Konjunkturvägar måste studeras" i *Siri Derkert*, Red. Annika Öhrner & Matilda Olof-Ors, (Stockholm, 2011), s. 79-136

⁶² Utkom i svensk översättning 1963

⁶³ Sjöholm Skrubbe, (2011) s. 157

Konstvetaren Jessica Sjöholm Skrubbe framhåller hur Derkert förmedlar sina budskap, om väggreliefen *Senapsträdet och himlens fåglar* (1959-69) skriver hon:

Det är värt att notera att Siri Derkert såväl här som i flera andra offentliga verk formulerade sin kamp i positiva termer. Istället för att passivt skildra det hon ansåg vara missförhållanden, uppmanade hon med starka bilder och korta skriftliga appeller till aktiv handling för förändring.⁶⁴

Vad sjunger fåglarna???? är ett tidigt exempel på textil vävnad med politiskt budskap i Sverige. Derkert tävlade med vävnaden för en utsmyckning av Höganäs stadshus och vann. Skissen innehöll text med uppmaningar som ”Säg nej till biociderna” och ”kvicksilverbearbetningen slut”⁶⁵ detta ansågs för provocerande och ändrades till ”Vad sjunger fåglarna????”.⁶⁶ Väven har även den besläktade drag med Derkerts tidigare offentliga verk *Kvinnopelaren* och *Ristningar i naturbetong*.⁶⁷ Arbetet är i gobelängteknik med snärjväv och bandreliefer, storlek 265x1125 cm.⁶⁸ Bottenfärgen är vit och bilden består av svarta konturteckningar och text med inslag av gröna färgfält. Återkommande bildelement i kompositionen är fåglar, ögon och noter. I övre vänstra hörnet står vävens titel i rött med svart kontur. Jessica Sjöholm Skrubbe beskriver bildkompositionen i tre scener:

I bildens mitt finns människan som lyssnar till fåglars kvitter, här uttryckt mycket konkret i notskrift. Underlag till detta fann Siri Derkert i litteratur som behandlade och i notskrift återgav både fåglars sång och fågellåten. Till vänster är fåglarna omgärdade av mörker och sången har tystnat. Tomma ögon blickar istället emot betraktaren. Ögonen är framställda i stark relief, vilket understryker intrycket av ett ödesdigert tyst stirrande. Till höger återges ett mer optimistiskt scenario, här är tonläget ljusare både bokstavligt och bildligt.⁶⁹

Väven är uppbyggd med bildelement som placerats ut på bakgrunden och som påminner om originalskissens collageteknik.⁷⁰

⁶⁴ Sjöholm Skrubbe, (2011) s. 145

⁶⁵ Sjöholm Skrubbe, (2011) s. 157 (i *svensk textilkonst* (1979) uppges texten på den ursprungliga skissen vara ”Kvicksilverbearbetningen bort!!!”)

⁶⁶ Martin & Sydhoff, (1979) s. 75

⁶⁷ *Ristningar i naturbetong*, 1961-65, betong, Östermalmstorgs tunnelbanestation, Stockholm

⁶⁸ Martin & Sydhoff, (1979) s. 52-57

⁶⁹ Sjöholm Skrubbe, (2011) s. 158

Till höger i väven finns 10 fåglar jämt fördelat i två rader som tar upp bilden, de är vända bort från betraktaren och deras riktning är snett in mot bildens centrum. Bakom fåglarna ligger det gröna färgfält i rektangulära former, de ger en antydning om att ligga omlott. Den övre raden fåglar smälter in i bakgrunden och bildar bara svarta konturer av fåglar emedan de undre fåglarna får en fast form och tydligt finns framför de gröna färgfälten. Motiven i kompositionen är koncentrerade till mitten med på båda sidor bred marginal av den vita bakgrunden. Kompositionen ramar in på båda sidor av lätt diagonala former snett in mot centrum av väven. På vänster sida bildas diagonalen av tre stycken liknande former som även återfinns i bilden, formen föreställer ett öga. Högra sidans diagonal skapas av en notrad och noter ställt på höjden. Även noter och notrader påträffas i hela bilden. Till vänster återfinns två fågelgestalter och färgfält i grönt och svart. Till skillnad från den högra sidans färgfält är de på vänster sida utfallande och bildar ett ramverk för en rektangulär form av bakgrundsfärgen.

Maria Adlercreutz

Maria Adlercreutz (1936-) utbildades sig vid Textilfacket på Konstfack mellan åren 1956-1962.⁷¹ Hon var en av Edna Martins elever och tillsammans med Helena Hernmarck ses hon som en förgrundsgestalt i svensk textilkonst när det kom till att överföra fotografiet till bildvävnad. De första bildvävnader med denna teknik som Adlercreutz gör är *Fyra bilder om tredje världen* (1968-1971) som tillkom efter en resa till Kuba.⁷²

I hennes ögon bevaras folkets ljus (1972) beskrivs som ett av de viktigaste verken från sin tid i Sverige som belyser Vietnamkrigets fasor.⁷³ Väven är tillverkad i gobelängteknik och mäter 86x190 cm. Verkets titel ska vara inspirerat av Ingemar Leckius dikt *Under järnhimlen*.⁷⁴ Motivet utgår från fotografier av Vietnamkriget och är uppbyggd i två bilder eller scener. Till vänster återges en närbild av Le Thi Reing, FNL-medlemmen som av USA torterades och mördades år 1968. Adlercreutz såg bilden i dagstidningen *Granma* under en resa till Kuba samma år.⁷⁵

⁷¹Zetterlund, "Maria Adlercreutz" i *Tumult: dialog om ett konsthantverk i rörelse*, Red. Agneta Linton, (2009b) s. 64-69

⁷²Widman, "I hennes ögon bevaras folkets ljus" i *Möten*, Red. Ulf Abel, (Stockholm, 1992), s. 137-143

⁷³Widman, (1992), s. 137-143, se även Robach (2010)

⁷⁴Widman, (1992), s. 137-143, ingår i diktsamlingen *I öknen går de vilda fåren*, 1968

⁷⁵Zetterlund, (2009b) s. 64-69

FNL var en rörelse som under Vietnamkriget stred mot regeringen i Saigon och dess allierade tillsammans med den nordvietnamesiska kommunistregimen. I västvärlden hade rörelsen många sympatisörer inom vänsterfalangen och av krigsmotståndare. Framst hade FNL internationellt en bildlig betydelse då deras kamp kom att symbolisera folkets kamp mot regimen i Saigon och USA som höll den om ryggen.⁷⁶ Den högra sidans motiv avbildar kvinnor och barn som fångslats i byn Song-My där en massaker på befolkningen ägde rum i mars år 1968.⁷⁷ Le Thi Reings porträtt är detaljerat återgivet där endast hennes ansikte syns mot den mörka bakgrundsfärgen. Den högra bilden kan ses som en ögonblicksbild ur en händelse, det är en scen som förevigats. Porträttet av Le Thi Reing är vävd i svart och bruna toner som konstnären själv färgat in med lav, emedan motivet till höger går i svart, vit och gråa toner.⁷⁸ Riktningen i väven är åt vänster snett uppåt och avgörs av att Le Thi Reings och de tre tydliga ansikten som finns i den andra scenen ansikten och blick går åt detta håll. Det finns även en ljuskälla från denna riktning som främst framträder i motivet av Le Thi Reing. Väven ses som en tolkning av fotografierna och inte en direkt återgivning.⁷⁹

Adlercreutz beskriver själv hur naturen är en inspirationskälla i alla hennes vävar och för materialet som hon använder.⁸⁰ Vävningen av nyhetsbilder är ett sätt för konstnären att bevara bilden och budskapet, hon beskriver själv i en intervju vad vävningen tillför:

Att väva tar tid. Det massmediala nyhetsflödet bedövar oss. Hemsigheterna hotar att ta ut varandra. Man blir uttröttad och kan inte ta in viktig information. Att väva bilderna är mitt sätt att rädda dem ur glömskan – både de svåra och livgivande. Att uttrycka bilderna i garn och fibrer gör att de stannar kvar och kommer sinnena nära.⁸¹

⁷⁶ ”NFL” i *Nationalencyklopedin* 2012-04-11

⁷⁷ Widman, (1992), s. 137-143, bilden publicerades i *Dagens Nyheter* 28/11-69

⁷⁸ Zetterlund, (2009b) s. 64-69

⁷⁹ Nationalmuseum, ”I hennes ögon bevaras folkets ljus” 2012-04-11

⁸⁰ Zetterlund, (2009b) s. 64-69

⁸¹ Zetterlund, (2009b) s. 68

Sandra Ikse

Sandra Ikse (1945-) född i Tyskland av lettiska föräldrar⁸², kom till Sverige under andra världskriget.⁸³ Hon studerade textil vid Konstindustriskolan (HDK) mellan åren 1964-1968 samt skulptur vid Valand mellan åren 1968-1972.⁸⁴ Arbetet i textilt material beskriver konstnären som ett aktivt val, där textilens koppling till en kvinnlig kultur används som styrka och inte som en svaghet. Ikse tillsammans med andra konstnärer ansluter sig till kampen för kvinnliga rättigheter under 1970-talet i textilen.⁸⁵

Ett sätt där Ikse arbetade med kvinnor som inspiration är den utsmyckning hon gör till ett väntrum vid Östra sjukhuset i Göteborg (1977-1979).⁸⁶ För att motivera besökare att läsa verk som då fanns att tillgå i väntrummet av Victoria Benedictsson, Karin Boye, Moa Martinsson och Edith Södergran väver Ikse porträtt av författarna.⁸⁷

Genombrott kom i samband med utställningen *Verkligheten sätter spår*.⁸⁸ Utställningen ägde rum år 1975 på Röhsska Konstslöjdmuseet i Göteborg. Sju textilkonstnärer geografiskt tillhörande Västsverige ställde ut verk under teman som förtryck, solidaritet och kampen för frigörelse.⁸⁹ På plats fanns även konstnärerna som en närvarande del av utställningen, de ville föra samtal om verken och ämnena som togs upp i utställningen och skapa en interaktiv miljö för besökaren. *Verkligheten sätter spår* är ett exempel på nya sätt för konstnärer att använda sig av möjligheterna i utställningsrummet.⁹⁰

⁸² Ikse & Nordström, *Speglingar av liv – två textilkonstnärer 1974-2004*, (Uppsala, 2004) s. 48

⁸³ Talley, *Contemporary textile art Scandinavia*, (Uppsala, 1982) s. 77-80

⁸⁴ Ikse & Nordström, (2004) s. 48

⁸⁵ Glasberg Blomqvist, (2005) s. 83-89

⁸⁶ Ikse & Nordström, (2004) s. 9

⁸⁷ Ikse & Nordström, (2004) s. 9

⁸⁸ Ikse & Nordström, (2004) s. 9

⁸⁹ Brunius, (1994) s. 284-287

⁹⁰ Glasberg Blomqvist, (2005) s. 83-89

Återkommande motiv hos konstnären är kvinnan/modern och barnet där etnicitet, kultur och sociala förhållanden skildras.⁹¹ Ikse utnyttjar varierade vävtekniker och materialets grovlek för i sina textila arbeten. Edna Martin och Beate Sydhoff ger en personlig beskrivning av Ikses tillvägagångsätt:

Sandra Ikse-Bergman är en ytterst expressiv konstnär som använder vävtekniken till att uttrycka stämningar och känslor i mycket fria strukturer och färger. Hennes motivkrets är främst modern och barnet i industriland och utvecklingsvärld samt befrielsekampen i tredje världen. Trots troheten gentemot den formella förebilden som hon har, ligger det ett mått av improvisation i hennes val av vävtekniker, vilket gör bilderna dramatiska och ytterst uttrycksfulla. Hennes färgskala är sammanhållen i svart, rött, terra mot vit botten. Strukturerna understryker och bygger upp den gestaltande bilden till ett textilt uttryck.⁹²

Kvinna från tredje världen, Afrika II, vävd i gobeläng med inslag av rosengång. Väven är ett porträtt av en afrikansk kvinna, den mäter 150x125 cm och har en jordnära färgskala i vitt, svart, rött, gult och brunt. Ansiktet ses ur ett grodperspektiv och är riktat mot betraktaren. Det vänstra hörnet domineras av vita färgfält, övrigt är kompositionen mörk. En ljuskälla snett uppifrån vänster belyser kvinnans ansikte vilket tydliggörs i modulerande fält i väven. Hon använder sig av färgfält och vävteknikens struktur för att framhäva ljus och en tre dimensionell form. Även Ikse har använt fotografier som förebild. Likheten med fotografiets rasterupplösning som återfinns hos Maria Adlercreutz ersätts hos Ikse av textilens tekniker att skapa varierade strukturer.⁹³ År 1991 mottog Ikse statlig konstnärslön och år 2003 valdes hon till hedersdoktor vid Konstnärliga fakulteten, Göteborgs universitet.⁹⁴

⁹¹ Talley, (1982) s. 77-80

⁹² Martin & Sydhoff, (1979) s. 78

⁹³ Brunius, (1994) s. 285

⁹⁴ Ikse & Nordström, (2004) s. 10

Diskussion

Reflektioner kring politiska budskap

En bild eller ett motiv berättar eller visar alltid något, kanske är det bara ett estetiskt uttryck eller en scen ur en händelse konstnären valt att föreviga. När politiska budskap blir en del av den textila bildvävens motivkrets i Sverige är fortfarande teknik och material viktiga inslag. Textila arbeten fortsätter i stor utsträckning nationellt att uttryckas tvådimensionellt och med hög hantverksskicklighet.⁹⁵ En förändring som sker i och med att textilkonstnärerna börjar väva politiska budskap är att de vill engagera betraktaren, motivet och hantverket ska inte bara beundras utan det ska väcka tankar och vilja till kamp för något bättre.⁹⁶

Teman och ämnen som berörs är bl.a. kvinnors kamp för jämställdhet, miljö, människors vardagssituation i utvecklingsländer och Vietnamkriget etc. En del med att arbeta med budskap i sina motiv är enligt min åsikt att påminna sig själv och andra att det här är viktigt och får inte glömmas, här behövs förändring och förbättring! Ämnet är i behov av diskussion. Maria Adlercreutz ger även svar för detta när hon i intervju med Christina Zetterlund säger att väven bevarar motivet för eftervärlden där tidningsbildens förgängliga material inte har samma möjlighet.⁹⁷

Edna Martin och Beate Sydhoff beskriver tre varierade tillvägagångsätt som textilkonstnärer använder sig av under 1960- och 1970-talet i sina vävar med politiska budskap. Det måleriska och fria uttrycket som bl.a. Siri Derkert använder sig av i sina vävar. Maria Adlercreutz som utgår från fotografiet och översätter den rastereffekt tidningsbilderna har till textila bildvävnader. Det tredje tillvägagångsättet har även det sin utgångspunkt i fotografiet men där bilden i väven byggs upp i montage, en teknik som Sandra Ikse tillämpar.⁹⁸ Inspiration till sina verk hämtas ur både den nära omgivningen men även från den globala omvärlden.

⁹⁵ Martin & Sydhoff, (1979) s. 74

⁹⁶ Glasberg Blomqvist, (2005) s. 83-89

⁹⁷ Zetterlund, (2009b) s. 68

⁹⁸ Martin & Sydhoff, (1979) s. 77-78

Jan Brunius är en av de som påpekar mediaflödets inverkan på budskap och motiv, tillgången till nyheter från hela världen och möjligheten att nå ut till resten av världen genom media gör att engagemanget och konstnärernas budskap och bilder kan spridas i mycket större utsträckning än tidigare.⁹⁹

Siri Derkerts formspråk i de textila vävnaderna är starkt kopplat till det i hennes andra offentliga verk *Kvinnopelaren* och *Ristningar i naturbetong*. Med utgångspunkt i den då aktuella boken *Tyst vår* skapar Derkert *Vad sjunger fåglarna????* som byggs upp av bildelement som symboliserar vad giftiga avfall kan göra i naturen. Bilden betraktaren möts av påminner om ett collage uppbyggnad, med bl.a. abstrakta ögon som stirrar ut ur motivet och bortvända fåglar. I den övre högra delen återfinns texten *Vad sjunger fåglarna????* i rött med svart kontur som ersatte den tidigare textraderna *Säg nej till biociderna* och *kvicksilverbearbetningen slut*. Derkerts *Vad sjunger fåglarna????* är en av de första svenska textila vävnader som görs i Sverige med politiskt budskap, den blir även intressant ur aspekten att väven blev censurerad. För att betraktaren ska få full förståelse för vävens innebörd krävs vissa förkunskaper, dels bör man ha läst *Tyst vår* som konstnären baserar sitt verk på men även vara insatt i miljödebatten under 1960-talet. Textraderna som konstnären hade med från början talar ett tydligare klarspråk som även innehåller en uppmaning till betraktaren. *Vad sjunger fåglarna????* kräver lite mer eftertanke hos betraktaren, men satt i sin kontext så förstår vi att fåglarna kommer inte sjunga alls om vi fortsätter förgifta vår miljö något som titeln *Tyst vår* även säger oss. De gröna färgfälten och fåglarna kan vara en representation av miljön, skogen och djuren som lever där, uppmaningen och budskapet är ämnat att innefatta hela vårt ekosystem.

I hennes ögon bevaras folkets ljus kräver även den viss förkunskap, dels titeln som baseras på några textrader ur dikten *Under järnhimlen* av Ingemar Leckius, men även vilka personer som avbildats i väven och deras öden. Med hjälp av fotografiets realism vill Adlercreutz påminna oss om krigets fasor.

⁹⁹ Brunius, (1994) s. 276-280

Vävanden fungerar som en minnesanteckning men händelserna efter och före är lika viktiga för budskapet. Beträktaren bör veta vem Le Thi Reing är och historien kring hennes öde samt om massakern i byn Song-My för att få ett helhetsintryck av vävens budskap.¹⁰⁰ Ett politiskt budskap bör ses i sin kontext i sin tid, det finns ett utgångsdatum på budskapet, när dess aktualitet inte längre är gällande blir det svårt för budskapet i väven att bevara sin slagkraft. Idag uppfattar vi antagligen väven på ett annorlunda sett än under 1970-talet, den igenkännande känslan från att ha sett tidningsbilderna och läst om nyheterna har vi inte tillgång till på samma sätt.

Däremot har *I hennes ögon bevaras folkets ljus* fått en status av att vara ett riktmärke för textilkonsten från tidsperioden med politiskt budskap. Adlercreutz utnyttjar fotografiets realism i sin väv som ger budskapet extra slagkraft. Man ser inte bara en textil vävnad utan man betraktar även ett fotografi som återfinns i nyhetsrapporteringen.

Adlercreutz direkta koppling till dagstidningar och fotografi ger hennes motiv en del av den sanningshalt som fotografiet ger sitt motiv. Hon väljer även att dela väven i ett porträtt och en avbildning av en scen med kvinnor och barn, ingen i motivet blickar rakt ut mot betraktaren. Att inte mötas av ögon som tittar tillbaka kan skapa distans men det kan även ge ro till betraktaren att ta in de känslor som väven förmedlar utan att mötas av skuldfyllda blickar. Vi kan som betraktare reflektera över motivet och vad det betyder. Jämfört med *Vad sjunger fåglarna????* och de rakt ut stirrande abstrakta ögon som uppmanar till direkt aktion. Likaså Ikses *Kvinna från tredje världen, Afrika II* som även den kommunicerar med betraktaren genom att söka ögonkontakt. Adlercreutz kommunicerar däremot stämningar och berör genom släktskapet med fotografiet.

Sandra Ikse arbetar med jämställdhetsfrågor och kvinnors rättigheter i många av sina vävar. Dels finner hon motiv från utvecklingsländer men även från sin egen vardag och omgivning.¹⁰¹ *Kvinna från tredje världen, Afrika II* titeln talar om för oss att vi betraktar ett porträtt av en kvinna från ett utvecklingsland i Afrika. Bilden i sig visar inte en kvinna som är undernärd, fattig eller förtryckt men genom titeln och allmänbildning kan betraktaren reflektera över vad porträttet symboliserar och vill säga oss.

¹⁰⁰ Zetterlund, (2009b) s. 64-69

¹⁰¹ Talley, (1982) s. 77-80

Genom porträttet förmedlar hon sitt budskap och titeln på väven beskriver vem som är avporträtterad. Likväl i den utsmyckning hon gör i ett väntrum på Östra sjukhuset i Göteborg arbetar hon med porträttet, där av fyra kvinnliga författare vars verk finns att tillgå i rummet. Genom bildväven uppmanar hon till aktivitet hos betraktaren på Östra sjukhuset vill hon att vi ska läsa. Tillgängligheten på böckerna i samband med vävarna ger större möjlighet för aktivitet hos betraktaren. Att föra in ett annat medium så som böcker är kanske en del av vad Ikse tar med sig från utställningen *Verkligheten sätter spår*, där hon medverkade.

Materialets egenskaper

Sonja Andrew beskriver textilens semiotik, hur motiv och budskap berörs av materialen och teknikernas kulturella kontext och visuella uttryck.¹⁰² Materialet berättar en egen historia som konstnären kan utnyttja för att förstärka vävens budskap. De textila vävnaderna från 1960- och 1970-talet har en stark traditionell anknytning i Sverige. För det första är materialen av hög kvalitet och i hög grad naturmaterial, även hantverksskickligheten har stor betydelse och teknikens kvinnliga förankring.¹⁰³ Detta tar vi som betraktare med i vår upplevelse av textila vävnader. Materialet ger verket en kulturell kontext som Martin och Sydhoff menar i Sverige mer än i resterande västvärlden anknyter till traditionen inom tekniken.¹⁰⁴

Siri Derkerts konstnärskap var inte i lika stor utsträckning bunden av det textila materialet som Maria Adlercreutz och Sandra Ikse var under tidsperioden. Derkert är av valda konstnärer den som inte vävt själv utan detta gjordes av HV, hon producerar tillsammans med HV två vävar. Som beskrivits ligger det mycket i tiden under 1960-talet att arbeta med textil vävnad och för en konstnär som Derkert blir det ett nytt spännande material att uttrycka sig i. Antagligen är Derkert den som minst tar hänsyn till materialets egenskaper och förutsättningar. Materialet är nytt för henne men formspråket återfinns i andra verk av konstnären i varierade material.

¹⁰² Andrew, (2008) s. 32-65

¹⁰³ Martin & Sydhoff, (1979) s. 35

¹⁰⁴ Martin & Sydhoff, (1979) s. 35

Detta har både sina för och nackdelar kan jag uppmärksamma, då hon möjligtvis har ett friare förhållningssätt till formen om teknikens begränsningar inte på samma sätt finns med i hennes skisser och förarbeten. Samtidigt som att hon inte ser begränsningarna har hon kanske inte heller med möjligheterna teknikerna och materialet ändå erbjuder. Materialets ljuddämpande och taktila egenskaper fyller en funktion i rummet där de är planerade att hänga. De två bildvävar som Derkert producerar är tilltänkta för rum där textilens egenskaper kommer till sin rätta, det är främst så som konstnären utnyttjar materialet.

Maria Adlercreutz använder tekniken för att efterlikna den rastereffekt som tidningsbilden har. Hon utnyttjar även tidningsbildens egenskaper för att förstärka sitt budskap och motiv. Bilden har tidigare förmedlas genom media till oss genom reportage tillsammans med text som förklarar bilden och på grund av den förkunskap som vi media tillgodosett oss med kan vi ta till oss budskapet. Materialet och tekniken gör att väven blir en förstoring av tidningsbilden. Adlercreutz sätt att arbeta med en översättning från en teknik till en annan ställer flera motpoler mot varandra, de små massproducerade bilderna i det förgängliga materialet papper blir en stor bildväv vars material har en längre hållbarhet. Adlercreutz knyter även an till traditionen i och med den tid hon lägger ner på att färga sitt garn.¹⁰⁵

Struktur, färg och form arbetar Sandra Ikse med. Materialet i olika tjocklekar ger hennes arbeten struktur som påvisar den textila tekniken. Hon arbetar upp form modulerande jämfört med Adlercreutz som förhåller sig närmare realismens modellerande tillvägagångssätt. Materialets egenskaper består även i att vara en del av den kvinnliga traditionen. För Ikse ett medvetet val som hon ser kan stärka budskapet, det är även ett material som ligger i tiden.

¹⁰⁵ Zetterlund, (2009b) s. 64-69

Konstnärernas användande av hantverkstekniker

Textila arbeten under 1960- och 1970-talet utvecklas och förändras i motiv och teknik.¹⁰⁶ Derkerts väv *Vad sjunger fåglarna????* är ett exempel på en textil vävnad där motivet har stor likhet med måleriets och collagets uttryck. Arbetet utförs av väverskor på HV efter konstnärens förlaga. I och med verksamhetens nya inriktning på HV där man startar upp samarbeten med konstnärer som Derkert, skapas bildvävar med god kvalitet och måleriets fria motiv. HV:s nya verksamhet ger under Edna Martins ledning möjligheter för fler konstnärer att prova på mediet.¹⁰⁷ *Vad sjunger fåglarna????* består även av band i reliefer och har fler kopplingar till collage än bara motiv.

I Väven använder sig Adlercreutz av slät tuskaft, hon utnyttjar materialet och tekniken för att efterlikna fotografiet. Hon beskriver själv hur arbetsprocessens långsamhet är hennes sätt att bevara bilderna från glömskan. Ikse och Adlercreutz väver sina bildvävar själva, de har båda textilutbildningar och kunskaper om hela hantverksprocessen. Många timmar ligger bakom väven från förlaga till färdigt verk, att sitta framför vävstolen med budskapet framför sig och sakta se det växa fram skapar antagligen många reflektioner kring ämnet inom konstnärerna.

I *Kvinna från tredje världen – Afrika II* använder sig Ikse av gobeläng och rosengång, med effekter i materialet och hantverksteknikerna framhåller hon textilen på ett sätt som tydligt skiljer sig från Adlercreutz och Derkert. Hon arbetar fram och refererar öppet till materialet genom att använda sig av att bygga upp bilden i färgfält och varierad tjocklek på garnet och i varierade tekniker. Ikses sätt att använda hantverksteknikerna luckrar upp det traditionella sättet att använda tekniken och blir en del av motivet och inte bara en teknik att framställa motivet i. Det ligger nära till hands att se Ikses utbildning inom skulptur inverkan på motiven i vävningen. Hennes förmåga genom att bygga upp form modulerande i sina bildvävar är skulpturalt, då arbetets form byggs upp av plan på liknande vis som skulpturer. Hon nämner själv hantverkets anknytning till en kvinnlig syssla som en styrka för tekniken och anser att det stärker hennes budskap.

¹⁰⁶ Brunius, (1994) s. 276-280

¹⁰⁷ Brunius, (1994) s. 262

Att faktiskt välja ett material som har en tradition knuten till kvinnligt görande och sedan framställa motiv av kvinnor och barn lyfter engagemanget mer i och med att Ikse går ut och säger att det är en av anledningarna till att väva.

Hantverksteknikens kulturella aspekter är flera. Ikse vill stärka sina motiv genom anknytningen till den kvinnliga traditionen. Den långsamma arbetsprocessen och användandet av naturmaterial blir även en motvikt mot konsumtion och förgängligare material och är en del av budskapet. Derkerts kamp för miljön, Adlercreutz engagemang i Vietnamkriget och Ikses i kvinnans rättigheter delar alla tekniken och materialets budskap. I Sverige är kopplingen till de historiska traditionerna starka i den nya textilen, dels p.g.a. Lilli Zickermans och Sophie Adlersparres bevarande av folkkonsten och hantverket.¹⁰⁸

Att undersöka textila material och dess innehåll – framtidsaspekter

Det finns flera sätt att närma sig ämnet textilkonst med politiska budskap. 1960- och 1970-talet är fyllt av exempel på bildvävar med politiska och sociala budskap där konstnärerna vill påverka och förändra världen. Ett sätt att närma sig ämnet kan vara att följa några textila konstnärerna utveckling av sina arbeten får början av 1960-talet och hur de arbetar vidare med budskap i sitt konstnärskap, att söka förståelse och kunskap kring hur teknik och motiv utvecklas.

En del av mitt intresse finns även i hantverkets påverkan på budskapet, fortsatt arbete skulle kunna studera närmare själva vävarna och göra fördjupad materialanalys. Även studera närmare hur politiska vävar ser ut idag. Intressant hade även varit att få en djupare förståelse för hur arbetet påverkar textilkonstnärerna genom djupintervju.

Att väva en monumental bildväv tar tid, textilväven upplevs sedan av flera betraktare som alla på individuella sätt tillgodogör sig budskapet och konstverket. Hur är det då för konstnären som suttit med väven under en mycket lång period och arbetat med motiv och budskap under en lång arbetsprocess? Reflektionen över sitt eget arbete och vad det är konstnären vill förmedla skulle vara intressant att studera vidare på. Få ökad förståelse för vad budskapet skapar för känslor hos konstnären. Genusaspekten kring ämnet är tydlig vid genomgående läsning av litteratur och kan lyftas ytterligare.

¹⁰⁸ Danielson, (1994) s. 10-15

Slutkommentar

Mitt personliga intresse för textil bildvävnad och den utveckling som sker i Sverige från sekelskiftet 1900 och fram till 1960- och 1970-talet har med denna studie vuxit. De tre konstnärernas varierade sätt att ta sig an och använda sig av materialet och sin samtid väcker min nyfikenhet för hela tidsperioden. Speciellt Maria Adlercreutz tillvägagångssätt att översätta fotografiet till textil bild. Materialet studien baserats på skulle kunna kompletteras av djupintervjuer med konstnärerna för ytterligare förståelse av hur de tänker kring material och teknik. Även en närmare material- och bildanalys kan ge en djupare inblick i hantverkets funktion för motivet och budskapet.

Det är enligt min åsikt viktigt ha i åtanke att budskap och motiv förändras med tiden. Idag säger möjligen bildmotiven mer om sin samtid än att budskapet påverkar oss i den mening som de var ämnade för från början. Antagligen berörs vi mer av estetiken och hantverksskickligheten än själva budskapet. 1960- och 1970-talets textila frigörelse visar på en enorm fantasi och engagemang, giftermålet mellan konstnärer och Handarbets Vänner gav nytt färg och formspråk i hantverket. Det har givit textilkonsten en stabil bas att utgå från där den fria formen och hantverksskickligheten är i nivå med varann.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Hemsidor

Aftonbladet:

Linderborg, Åsa, ”Gerillabroderi” i *Aftonbladet* 2011-12-31

<http://www.aftonbladet.se/kultur/article14138604.ab>, hämtad: 2012-03-01 kl. 13.00

Göteborgs universitet:

Anneli Palmsköld

http://www.conservation.gu.se/kontakta_oss/personal/anneli_palmskold/, hämtad: 2012-04-22 kl. 13.00, sidansvarig Maria Hörnlund

Nationalencyklopedin:

”Edna Martin” i *Nationalencyklopedin*

<http://www.ne.se/lang/edna-martin>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-04-20 kl. 16.45

Larsson, Hans Albin, ”FNL” i *Nationalencyklopedin*

<http://www.ne.se/lang/fnl>, Nationalencyklopedin, hämtad: 2012-04-11 kl. 13.30

Sandström, Sven, ”Siri Derkert” i *Nationalencyklopedin*

<http://www.ne.se/lang/siri-derkert>, Nationalencyklopedin, hämtad: 2012-04-17 kl. 13.30

Nationalmuseum:

”I hennes ögon bevaras folkets ljus”

<http://www.nationalmuseum.se/sv/Om-samlingarna1/Konsthantverk-och-design-hojdpunkter-i-samlingarna/I-hennes-ogon-bevaras-folkets-ljus-/>, hämtad: 2012-04-11 kl. 11.00

Övrigt

Palmsköld, Anneli, ”Meningen med textilier eller hur textilen blir feminin”, (Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005)

http://www.ep.liu.se/ecp_article/index.en.aspx?issue=015;article=063, hämtad: 2012-03-01 kl. 12.00

Tryckta källor

Andersson, Fred, ”Vävar av tråd – vävar av betydelse” i *Material matters: textil i fokus*, Red. Birgitta Flensburg & Marianne Hultman, (Norrköpings konstmuseum/Norrköping, 2002), s. 13-20

Andrew, Sonja, ”Textile Semantics: Considering a communication-based reading of textiles”, i *Textile: The Journal of Cloth & Culture*, 2008, Vol. 6 Issue 1, s. 32-65

Brunius, Jan, ”Friheten erövrade – textil och politik” i *Svenska textiler 1890-1990*, Red. Jan Brunius, (Signum/Lund, 1994), s. 265-291

Brunius, Jan, ”Edna Martin” i *Svenska textilier 1890-1990*, Red. Jan Brunius, (Signum/Lund, 1994), s. 262-263

Danielson, Sofia, ”Förspelet: Handarbetets Vänner banar nya vägar”, i *Svenska textilier 1890-1990*, Red. Jan Brunius, (Signum/Lund, 1994), s. 9-32

Ericsson, Anne-Marie, ”Modernismens genombrott” i *Svenska textilier 1890-1990*, Red. Jan Brunius, (Signum/Lund, 1994), s. 197-261

Eriksson, Yvonne & Mankell, Bia, ”Textilen bryter in i bildkonstens rum”, i *Konst och visuell kultur i Sverige 1810-2000*, Red. Lena Johannesson, (Signum/Kristianstad, 2007), s. 255-257

Glasberg Blomqvist, Ann-Charlotte, ”Feministisk textil konst i Göteborg under 1970-talet”, i *Konstfeminism: strategier och effekter i Sverige från 1970-talet till idag*, Red. Anna Nyström, (Atlas/Stockholm, 2005)

Gustavsson, Martin, ”Konjunkturvågor måste studeras” i *Siri Derkert*, Red. Annika Öhrner & Matilda Olof-Ors, (Atlantis/Stockholm, 2011), s. 79-136

Ikse, Sandra & Nordström, Gunvor, *Speglingar av liv – två textilkonstnärer 1974-2004*, (Bror Hjorts hus/Uppsala, 2004)

Konstfeminism: strategier och effekter i Sverige från 1970-talet till idag, Red. Anna Nyström, (Atlas/Stockholm, 2005)

Martin, Edna & Sydhoff, Beate, *Svensk textilkonst*, (Liber/Uddevalla, 1979)

Olof-Ors, Matilda & Öhrner, Annika, ”Biografi” i *Siri Derkert*, Red. Annika Öhrner & Matilda Olof-Ors, (Atlantis/Stockholm, 2011), s. 202-262

Qvarnström, Ludwig, *Form i förändring: några teman i Föreningen Svensk forms tidskrift 1945-2002*, (Ludwig Qvarnström/Lund, 2005)

Robach, Cilla, *Formens frigörelse. Konsthantverk och design under debatt i 1960-talets Sverige* (Arvinius/Stockholm, 2010)

Sjöholm Skrubbe, Jessica, ”Kvinnorna tar pulsen på patriarkatet” i *Siri Derkert*, Red. Annika Öhrner & Matilda Olof-Ors, (Atlantis/Stockholm, 2011), s. 137-201

Talley, Charles S. *Contemporary textile art Scandinavia*, (Carmina/Uppsala, 1982)

Widman, Dag, "I hennes ögon bevaras folkets ljus" i *Möten*, Red. Ulf Abel, (Streffert/Stockholm, 1992), s. 137-143

Zetterlund, Christina, "Maria Adlercreutz" i *Tumult: dialog om ett konsthantverk i rörelse*, Red. Agneta Linton, (Gustavsbergs konsthall/Gustavsberg, 2009b), s. 64-69

Zetterlund, Christina, "Jan Brunius" i *Tumult: dialog om ett konsthantverk i rörelse*, Red. Agneta Linton, (Gustavsbergs konsthall/Gustavsberg, 2009a), s. 104-111